

Lietuvos nacionalinė rinkiminė studija 2020

Baigiamoji ataskaita

Įvadas

Projekto tikslas – pažinti Lietuvos politinius ir socialinius procesus, išryškėjančius rinkimų laikotarpiu, atliekant longitudinalinę nacionalinę rinkiminę studiją su tarptautiniu porinkiminės apklausos moduliu. Projektu, viena vertus, siekiama užtikrinti nacionalinių rinkiminių studijų ir tarptautinio Lyginamojo rinkiminių sistemų tyrimo (CSES) tęstinumą Lietuvoje. Kita vertus, naujoje studijoje tyrėjų dėmesys koncentruojamas į du naujus, ankstesnėse studijose neanalizuotus aspektus – rinkėjų pasirinkimą tiesioginiuose prezidento rinkimuose ir inovatyvių kompiuterinių tekstų analizės metodų taikymą rinkimų kampanijos analizei.

Uždaviniai:

- 1) atlikti reprezentatyvią visuomenės nuomonės apklausą po 2019 m. prezidento ir Europos Parlamento (EP) rinkimų.
- 2) Surinkti longitudinalinius duomenis, atliekant tarptautinius standartus atitinkančią tęstinę reprezentatyvią porinkiminę visuomenės apklausą po 2020 m. Seimo rinkimų, inkorporuojant į ją CSES klausimų modulį.
- 3) Parengti internetinio pagalbos rinkėjams įrankį manobalsas.lt prezidento, EP ir Seimo rinkimams.
- 4) Pritaikyti inovatyvius (pusiau)automatizuotų teksto analizės metodų įrankius rinkimų kampanijos analizei.
- 5) Pristatyti tyrimo rezultatus Lietuvos ir tarptautinei akademinėi bendruomenei moksliniuose straipsniuose anglų ir lietuvių kalba.
- 6) Mokslinės analizės rezultatus panaudoti tikslingam visuomenės informavimui rinkimų metu.

Projekto vykdymo eiga ir gauti rezultatai

Projekto metu atlikti visi numatyti darbai ir keletas papildomų, paraiškoje neplanuotų darbų: atliktos reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos po 2019 m. prezidento ir EP rinkimų ir po 2020 Seimo rinkimų (su integruotu CSES moduliu); suorganizuoti du vieši renginiai - seminaras apie apklausų kokybę ir konferencija „Lietuva po Seimo rinkimų 2020“, manobalsas.lt įrankis parengtas 2019 ir 2020 m. rinkimams, atliktas kokybinis lauko tyrimas apie Lietuvos gyventojų priešrinkimines nuotaikas ir rinkiminę elgseną (paraiškoje neplanuota), dalyvauta ECPR metodologinėje mokykloje, perskaityta 15 pranešimų nacionalinėse ir tarptautinėse konferencijose (planuoti 7), parengta knygos dalis ir 10 straipsnių (planuoti 9) recenzuojamuose moksliniuose žurnaluose.

Gyventojų apklausa po 2019 m. prezidento ir Europos parlamento rinkimų

Vienas iš svarbių šio tyrimo siekių buvo atlikti reprezentatyvią visuomenės nuomonės apklausą po prezidento rinkimų ir įvertinti balsavimo prezidentiniuose rinkimuose specifiką. Nors prezidento rinkimai Lietuvoje laikomi pirmaeiliais ir pritraukia itin daug visuomenės dėmesio, o prezidento galios Lietuvoje yra santykinai nemažos, lyginant su kitomis Europos šalimis, turinčiomis tiesiogiai

renkamą prezidentą, iki šiol nebuvo tirta, kaip žmonės renkasi prezidento rinkimuose, kokie veiksniai daro įtaką, kiek pasirinkimai panašūs ar skiriasi lyginant su parlamento rinkimais. Tokio pobūdžio klausimams buvo skirta po 2019 prezidento ir Europos parlamento (EP) rinkimų vykdyta apklausa.

Apklausa klausimyną sudarė keletas klausimų blokų: retrospektyvinį balsavimą ir partinę tapatybę matuojantys klausimai, ideologinių vertybių blokas (suderintas su manobalsas.lt kandidatų į prezidentus apklausa), polinkio balsuoti (angl. propensity to vote) klausimų blokas, standartiniai politinės paramos kintamieji (pasitikėjimas institucijomis ir kt.), balsavimo abiejuose prezidento rinkimų turuose, EP rinkimuose ir referendumuose klausimai, atviras klausimas apie balsavimo motyvus pirmajame prezidento rinkimų ture ir kt. Į klausimyną dėl palyginamumo taip pat buvo įtraukti dalis Europos rinkiminio tyrimo (European Election Study) klausimų.

Apklausa atliko tyrimų agentūra „Norstat“ gegužės 27 – birželio 25 d. tiesioginės (angl. face-to-face) apklausos būdu. Iš viso apklausta 1015 respondentų. Respondentai tyrimui buvo atrinkami taikant daugiapakopę atsitiktinę maršrutinę atranką (115 pradiniai atrankos punktai visoje Lietuvoje). Naudoti tokie namų ūkių atrankos principai: miesto tipo vietovėse apsilankoma kas antrame bute, kaimo tipo vietovėse – kas antrame name. Namų ūkyje respondentai atrinkami naudojant jauniausio vyro atrankos taisyklę.

Tyrimo vykdytojai taip pat prisidėjo prie internetinės porinkiminės Europos rinkiminės studijos apklausos, 2019 m. vykdytos visose 28 Europos sąjungos šalyse (žr. <http://europeanelectionstudies.net/european-election-studies/ees-2019-study/voter-study-2019>).

Apklausa internetu atliko Gallup International. Tyrimo vykdytojai išvertė klausimyną į lietuvių kalbą, dalyvavo rengiant instrukcijas respondentams, rengiant Lietuvos partijų sąrašus ir kt.

Tiesioginės 2019 porinkiminės apklausos duomenys išanalizuoti ir rezultatai publikuoti M. Jastramskio straipsniuose „Kas už ką balsavo 2019 m. prezidento rinkimuose“, „Foreign Policy Preferences and Vote Choice under Semi-Presidentialism: Evidence from Lithuania“ ir „The Logic of Punisher: Retrospective Voting and Hyper-Accountability in Lithuania“, pristatyti A. Ramonaitės pranešimuose nacionalinėje sociologų konferencijoje ir seminare apie apklausų kokybę, M. Jastramskio ir A. Ramonaitės pranešime, lyginančiame tiesioginės ir internetinės 2019 m. apklausos rezultatus, M. Jastramskio pranešime ECPR konferencijoje.

Seminaras apie apklausų kokybę Lietuvoje

Kadangi ankstesnėse porinkiminėse apklausose buvo pastebėta įvairių metodologinių problemų, susijusių su darbus vykdančių visuomenės nuomonės tyrimo agentūrų darbu, šiame projekte siekta išanalizuoti šias problemas ir surengti seminarą, skirtą su apklausomis dirbantiems tyrėjams ir pačioms tyrimo agentūroms. Seminaro pagrindinis tikslas – inicijuoti viešą diskusiją apie šias problemas ir kelti apklausų kokybės standartus Lietuvoje. Dėl COVID-19 situacijos seminaras buvo perkeltas į virtualią erdvę (vyko Zoom platformoje) ir apėmė ne tik ankstesnėse apklausose išryškėjusias problemas, bet ir COVID-19 situacijoje išryškėjusius naujus iššūkius tiesioginėms (*face-to-face*) apklausoms.

Seminare „Apklausų kokybė Lietuvoje ir iššūkiai COVID-19 situacijoje“, vykusiame 2020 m. birželio 18 d., pranešimus skaitė trys projekto tyrėjai ir svečias iš užsienio – Čikagos universiteto mokslininkas ir *General Social Survey* tyrimo direktoriaus pavaduotojas Rene Bautista (programą žr. ataskaitos prieduose). Seminare dalyvavo beveik visų didžiausių Lietuvos visuomenės nuomonės tyrimų agentūrų atstovai (Rait, Norstat, Baltijos tyrimų, Spinter), su apklausomis dirbantys sociologai, STRATA atstovai ir kt. Seminaras iš dalyvių susilaukė labai gerų atsiliepimų.

V. Morkevičius pranešime „Apklausų kokybė: pagrindiniai teoriniai aspektai ir praktikos Lietuvoje“ pristatė apklausų kokybės kriterijus ir analizavo pavyzdžius iš Europos socialinio tyrimo, pagrindinį dėmesį skirdamas Lietuvos duomenų kokybei. Iš pranešimo duomenų matyti, kad viena iš didžiausių problemų Lietuvoje yra milžiniškas apklausėjo poveikio apklausų rezultatams mastas, gerokai lenkiantis kitų šalių praktiką.

Apklausėjo poveikis išsamiau buvo nagrinėjamas A. Ramonaitės pranešime „Interviuotojo įtaka apklausų rezultatams Lietuvoje: trijų apklausų analizė“. Joje pristatyta trijų skirtingų agentūrų darytų porinkiminių apklausų rezultatų analizė, siekiant įvertinti apklausėjo poveikio dydį ir jo priežastis. Analizė parodė, kad skirtingų agentūrų darytose apklausose interviuotojo efektas labai skiriasi, taigi problema iš esmės susijusi su agentūrų taikomomis interviuotojų mokymo ir kontrolės praktikomis, o ne Lietuvos respondentų specifika.

M. Jastramskio ir A. Ramonaitės pranešime „2019 m. porinkiminės tiesioginės ir internetinės apklausos rezultatų palyginimas: metodologiniai aspektai“ buvo lyginami internetu ir tiesioginio interviu pagalba atliktų dviejų 2019 m. porinkiminių apklausų duomenys. Turint omenyje didelius interviuotojo efektus tiesioginėse apklausose, buvo keliamas klausimas, ar pasaulyje populiarėjančios internetinės apklausos naudojant respondentų panelius (angl. *access panel*) galėtų būti tinkama alternatyva tiesioginėms apklausoms rinkiminiams tyrimams. Pranešime buvo analizuojama, kiek abi apklausos atspindi tikruosius 2019 m. rinkimų rezultatus ir kaip skiriasi jų rezultatai – tiek dažniai, tiek regresijos koeficientai, naudojant tuos pačius kintamuosius. Analizė atskleidė, kad tiesioginė apklausa daug geriau atitinka tikruosius rinkimų rezultatus ir kad internetinių apklausų iš panelių respondentai iš esmės skiriasi savo savybėmis nuo tiesioginės apklausos respondentų: jie yra labiau besidomintys politika, kritiškesni, jų balsavimą labiau veikia ideologiniai kintamieji. Pastebėta, kad analizei naudojant tuos pačius kintamuosius iš abiejų apklausų, skiriasi ne tik dažniai, bet ir regresinės analizės koeficientai, o duomenų svėrimas situacijos iš esmės nekeičia. Šie analizės rezultatai buvo panaudoti sprendžiant dėl porinkiminės apklausos po 2020 Seimo rinkimų dizaino.

Gyventojų apklausa po 2020 m. Seimo rinkimų

Vienas iš svarbiausių nacionalinių rinkiminių studijų komponentų yra porinkiminė gyventojų apklausa po parlamento rinkimų. Apklausa po 2020 Seimo rinkimų visų pirma apėmė tarptautinį CSES modulį, kurį sudaro trys pagrindinės dalys: 1) standartiniai tarptautiniu lygmeniu plačiai naudojami rinkiminio elgesio kintamieji, tokie kaip partinė tapatybė, respondentų ir partijų pozicijų kairės-dešinės skalėje, partijų ir partijų lyderių vertinimas ir pan.; 2) CSES 5-jo modulio specifinės temos – populistinių nuostatų klausimai; 3) standartinės sociodemografinės respondentų charakteristikos.

Be šių tarptautinių klausimų, į apklausos klausimyną buvo įtraukti Lietuvai aktualūs kintamieji, suderinti su 2021 ir 2016 m. rinkiminių apklausų rodikliais, taip pat politinių nuostatų klausimai, suderinti su 2020 m. manobalsas.lt klausimynu. Be to, sudarant klausimyną buvo atsižvelgta į COVID-19 pandemijos situaciją ir įtraukti specialūs klausimai apie pandemijos valdymą ir tikėjimą su COVID-19 susijusiomis sąmokslu teorijomis. Šie klausimai itin pasiteisino, nes paaiškėjo, jog pandemijai tęsiantis COVID-19 valdymo priemonių vertinimas įgauna naujos socialinės skirties požymius. Savalaikis šių klausimų įtraukimas į klausimyną sudarė galimybes projekto dalyviams įsitraukti į naują ir itin aktualų tyrimų lauką, apie tai parengtas A. Ramonaitės straipsnis tarptautiniam žurnalui.

Apklausa buvo planuota atlikti tiesioginio (angl. *face-to-face*) interviu būdu, tačiau po 2020 m. Seimo rinkimų itin pablogėjusi COVID-19 pandemijos situacija sutrukdė apklausą įvykdyti tiesiogiai apklausiant rinkėjus: nuo 2020 m. spalio 22 d. ir spalio 26 d. buvo įvestas vietinis karantinas nemažoje dalyje Lietuvos savivaldybių, o nuo 2020 m. lapkričio 7 d. karantinas buvo paskelbtas visoje šalyje. Dėl šios priežasties teko ieškoti metodologinių alternatyvų, kaip įvykdyti aukštus kokybės ir reprezentatyvumo standartus atitinkančią didelės apimties apklausą nuotoliniu būdu. Tam labai pasitarnavo žinios, sukauptos iš prieš 2020 birželį vykdyto apklausų kokybei skirto seminaro ir komandos tyrėjų atliktos apklausų metodikų vertinimo analizės.

Konsultuojantis su CSES tinklo, vienijančio nacionalinių rinkiminių studijų vykdytojus visame pasaulyje, ekspertais buvo svarstomi įvairūs internetinių, telefoninių ir mišrių (angl. *mixed-mode*) apklausų variantai. Dėl anksčiau įvardytų reprezentatyvumo problemų buvo atsisakyta minties eiti paprasčiausiu keliu – atlikti internetinę apklausą pasitelkiant respondentų atranką iš panelių. Taip pat atsisakyta idėjos vykdyti apklausą tik telefoninio interviu būdu dėl per didelio apklausos ilgio (telefonu negalima atlikti ilgesnės nei 20 min. apklausos).

Siekiant kiek įmanoma padidinti reprezentatyvumą, 2020 m. porinkiminei apklausai buvo pasirinktas inovatyvus dizainas: respondentai (rinkimų teisę turintys Lietuvos piliečiai) į apklausą buvo rekrutuojami telefonu, naudojant atsitiktinių numerių atrinkimo techniką (angl. *random digital dialing*) ir kviečiami dalyvauti apklausoje internetu, atsiunčiant unikalį nuorodą el. paštu arba telefono žinute. Tuo atveju, jeigu respondentas negalėjo arba nenorėjo į apklausą atsakyti internetu, jam buvo siūloma telefonu atsakyti į gerokai sutrumpintą apklausos versiją. Apklausą sausio 21 - vasario 21 d. atliko rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų agentūra Norstat. Iš viso buvo apklaustas 1831 respondentas.

Nors tyrimų agentūrai toks tyrimo dizainas sukėlė nemažai iššūkių ir neapibrėžtumo, po apklausos vykusioje metodologinėje diskusijoje su tyrimo agentūros atstovais eksperimentinis dizainas buvo įvertintas teigiamai ir nuspręsta, kad jis galėtų būti naudojamas ir ateityje. Įvertinti tokio dizaino pranašumai prieš tiesiogines (*face-to-face*) apklausas: atrankinių vienetų klasterizacijos problemos nebuvimas, apklausėjo efekto nebuvimas (internetinėje apklausos dalyje), santykinai mažesni vieno respondento apklausimo kaštai (dėl to imtis galėjo būti padidinta iki daugiau kaip 1800 respondentų). Tačiau pastebėti ir tam tikri tokio dizaino trūkumai. Pagrindinis iš jų – nepakankamas vyresnio amžiaus žmonių kaimo vietovėse atstovavimas, nepaisant to, jog rekrutavimas vyko telefonu ir buvo galimybė telefonu (o ne internetu) atsakyti į pačią apklausą. Agentūros atstovai išvelgia tokias galimas šios problemos priežastis: vyresni kaimo žmonės mažiau linkę atsiliiepti į skambutį iš nepažįstamo numerio, telefonu juos sunkiau įkalbėti dalyvauti tyrime negu gyvai, negalintys apklausos užpildyti internetu nėra linkę atsakinėti telefonu, nes apklausa santykinai ilga (nors telefoninė versija buvo sutrumpinta).

Gauti tam tikri imties nukrypimai nuo bendrosios populiacijos buvo sprendžiami sveriant duomenis. Duomenys pasverti pagal lytį, amžių, išsilavinimą, gyvenamosios vietos dydį ir balsavimą (svoriams naudoti dalyvavimo rinkimuose ir balsavimo už partiją kintamieji).

2021 m. spalio mėn. vykusioje CSES plenarinėje sesijoje (kurioje dalyvavo projekto dalyviai A. Ramonaitė ir M. Jastramskis) taip pat buvo sprendžiami panašūs metodologiniai klausimai, kadangi su COVID-19 pandemija susijusios problemos palietė visų pasaulio šalių rinkimines studijas. CSES metodologinėje ataskaitoje nurodoma, kad tiesioginės apklausos kuo toliau tuo labiau patiria rimtų reprezentatyvumo problemų (dėl mažėjančio atsakančiųjų procento ir kt.) ir labai tikėtina, kad internetinės apklausos artimoje ateityje taps dominuojančia apklausų forma. Sparčiai augant interneto vartotojų skaičiui visame pasaulyje, tokia apklausos forma bus vis labiau tinkama, tačiau pagrindinis

klausimas yra, kaip užtikrinti tikimybinę respondentų atranką. Toks dizainas, kuris pritaikytas mūsų apklausoje (respondentų rekrutavimas telefonu, taikant atsitiktinių numerių atrinkimo techniką) atrodo viena iš geriausių išeičių.

Manobalsas.lt įrankio parengimas 2019 m. ir 2020 m. rinkimams

Nuo 2008 m. veikiančioje svetainėje „manobalsas.lt“ rinkėjai gali pasitikrinti savo pažiūrų atitikimą su partijomis ir politikais, pamatyti pastarųjų atsakymus į aktualius, vertybinius politinius klausimus. Ši sistema leidžia rinkėjams ir politikams besidomintiems žmonėms atlikus trumpą testą palyginti savo pažiūras su politikų pažiūromis, pagal jas susirasti artimiausią politiką ar partiją. Panašūs internetiniai įrankiai, angliškai vadinami Voter Advice Application (VAA), politologų rengiami ir kitose šalyse (žr., pvz., Marshall and Garzia 2014). Tokie įrankiai didina rinkėjų informuotumą ir tuo pat metu sudaro galimybes politologams analizuoti partijų nuostatas.

2019 m. buvo parengti du manobalsas.lt testai – prezidento rinkimams ir Europos parlamento rinkimams. Abu klausimynus sudarė 30 klausimų, dalis iš jų sutapo, dalis buvo skirtingi (pvz., EP klausimyne daugiau klausimų buvo skirtų Europos Sąjungos reikalams).

EP rinkimų klausimynas ir metodologija buvo derinami su užsienio partneriais – Nyderlandų projektu Kieskompas. Sudarant klausimyną buvo naudojama 2014 m. bendraeuropinio EUVOX projekto, kuriame dalyvavo ir Lietuva, patirtimi. Pasitelkus įrankio vartotojų duomenis buvo atliekama faktorinė analizė, siekiant nustatyti, kurie klausimai geriausiai „sukimba“ į ideologines dimensijas. Blogai derantys klausimai iš klausimyno buvo išmesti ir įtraukti kiti 2019 m. rinkimų kontekste aktualūs klausimai. Atsižvelgiant į Lietuvos specifiką, rengiant lietuviškąjį EP klausimyną taip pat buvo pasitelkta Europos studijų ekspertų – Gedimino Vitkaus ir Liutauro Gudžinsko – pagalba.

Rengiant klausimyną prezidento rinkimams buvo atsižvelgiama tiek į 2019 m. EP klausimyno klausimus, tiek į ankstesnių nacionalinių rinkimų patirtį, siekiant, viena vertus, išgryninti vertybines dimensijas ir išsaugoti palyginamumą, kita vertus, išlaikyti klausimyno aktualumą konkrečių rinkimų kontekste. Tiek prezidento, tiek EP rinkimų klausimyną iš viso sudarė 4 klausimų dimensijos: rinka ir valstybė (reguliuojama rinka vs. laisva rinka), visuomenė ir kultūra (asmens pasirinkimo laisvė vs. konservatyvumas ir tradicija), užsienio politika (pragmatinis požiūris į Rytus vs. griežta Rytų politika) ir Europos Sąjunga (daugiau Europos vs. mažiau Europos). Dalis klausimų į dimensijas nepateko, bet buvo įtraukti kaip papildomi dėl jų politinio aktualumo (pvz., klausimas apie Seimo narių mažinimą iki 121, kuris buvo aktualus 2019 rinkimuose dėl tuo metu vykusio referendumo).

Prezidento rinkimams buvo naudota kandidatų apklausos metodika – visiems pirmojo turo kandidatams į prezidentus buvo išsiųsta manobalsas.lt anketa su prašymu užpildyti atsakymus ir, jeigu nori, įrašyti savo papildomus komentarus. Pavyko gauti visų 9 rinkimuose dalyvavusių kandidatų į prezidentus (G. Nausėdos, I. Šimonytės, S. Skvernelio, P. V. Andriukaičio, A. Juozaičio, V. Tomaševskio, M. Puidoko, N. Puteikio ir V. Mazuronio) atsakymus.

EP rinkimams buvo pritaikyta Kieskompas partnerių parengta metodika, derinanti partijų programų ir lyderių pasisakymų kodavimą ir partijų rinkiminių štabų apklausą: pirma, mūsų ekspertai analizavo ir kodavo partijų ir visuomeninių rinkimų komitetų programas, įrašus oficialiose svetainėse ir lyderių pasisakymus; antra, partijoms ir visuomeniniams rinkimų komitetams buvo išsiųstas manobalsas.lt klausimynas, prašant pateikti partijos/komiteto poziciją su nuorodomis į ją pagrindžiančius šaltinius; trečia, gauti atsakymai buvo lyginami su ekspertų vertinimais ir atitinkamai pakoreguojami, galutinį vertinimą pagrindžiant viešai prieinamu partijos/komiteto pozicijos įrodymu, nebent partija/komitetas turėtų svarių argumentų, kodėl viešas šaltinis ne(be)atspindi dabartinės jų pozicijos.

Manobalsas.lt atsakymų lange buvo pateikiamos rinkiminių sąrašų pozicijos ir jas pagrindžiantys šaltiniai.

Nuo 2019 m. balandžio 29 d., kai buvo paviešintas manobalsas.lt testas 2019 m. rinkimams, iki 2019 m. gegužės pabaigos testą atliko daugiau kaip 90 tūkst. vartotojų. Iš jų 46 tūkst. užpildė (neprivalomą) sociodemografinę anketą, taigi jų atsakymus galima panaudoti tyrimo tikslams.

Seimo rinkimams buvo parengtas naujas manobalsas.lt klausimynas ir patobulinta įrankio metodika. Iki tol parlamento rinkimų testams parengti būdavo atliekama kandidatų į Seimą apklausa, o partijos pozicija dvimačiame žemėlapyje (iš viso manobalsas.lt sistemoje rodomi du dvimačiai žemėlapiai, padengiantys 4 dimensijas) nustatoma išvedus konkrečios partijos kandidatų vidurkį. Siekiant padidinti instrumento validumą, nuspręsta atskirti partijos ir kandidatų pozicijas. 2020-ųjų manobalsas.lt sistemoje partijos pozicija tam tikru klausimu buvo įvertinta siunčiant užklausimą partijos rinkiminiam štabui ir prašant oficialios partijos pozicijos, t.y. atsakymų į klausimą partijos vardu, o kandidatų anketos buvo renkamos atskirai ir naudojamos kaip papildomas funkcionalumas labiau besidomintiems vartotojams. Toks metodo patobulinimas pagerino tyrimo validumą ir suteikė papildomos tyrėjams ir visuomenei aktualios informacijos.

Rengiant 2020 m. manobalsas.lt klausimą buvo siekiama: 1) išlaikyti bendruosius klausimyno principus ir palyginamumą su ankstesniais metais; 2) atsižvelgti į 2020 m. rinkimines aktualijas – naujai išskylančias ir partijas diferencijuojančias problemas, tokias kaip marihuanos legalizavimo klausimas arba Lietuvos santykiai su Kinija. Klausimą iš viso sudarė 33 klausimai, kurie buvo suskirstyti į keturias pagrindines temas: rinkta ir valstybė, visuomenė ir kultūra, užsienio politika, tapatybė ir kiti klausimai. Didžioji dalis klausimų pateko į vieną iš trijų dimensijų: 1) reguliuojama rinkta vs. laisva rinkta; 2) konservatyvumas ir tradicija vs. asmens pasirinkimo laisvė; 3) pragmatiškas požiūris į Rytus vs. griežta Rytų politika.

Į 2020 manobalsas.lt klausimą iš viso atsakė 15 partijų (iš 17-os, dalyvavusių rinkimuose) ir 333 kandidatai į Seimą. Nuo įrankio paleidimo 2020 m. rugsėjo 15 iki antrojo Seimo rinkimų turo testą atliko daugiau kaip 75 tūkst. vartotojų.

Kompiuterinių teksto gavybos ir analizės metodų taikymas

Viena iš svarbiausių šios rinkiminės studijos inovacijų yra kompiuterinių teksto gavybos ir analizės metodų pritaikymas rinkiminės kampanijos analizei. Šiuo metu automatizuotų arba pusiau automatizuotų metodų taikymas itin populiarėjo tiek politikos (žr. pvz., Wilkerson and Casas 2017), tiek kituose socialiniuose moksluose (žr., pvz., O'Connor et al. 2011, DiMaggio 2015). Lietuvoje su šiais metodais dirbama dar labai mažai, akademinio lygiu daugiausia tuo užsiima VDU Kompiuterinės lingvistikos centras, dalyvaujantis europinėje CLARIN (European Research Infrastructure for Language Resources and Technology) infrastruktūroje ir kuriantis kalbos technologijų įrankius lietuvių kalbai (žr. <http://clarin-lt.lt/>), taip pat šio projekto partneris BPTI.

Šiame projekte buvo siekiama įvertinti šių metodų pritaikomumo galimybes tekstų lietuvių kalba analizei, išsibandyti skirtingus lemavimo ir morfologinių anotatorių įrankius lietuvių kalbai, įvaldyti teminio modeliavimo, temų segmentavimo ir kitus metodus bei įvertinti šių metodų naudą rinkiminiams tyrimams. Projekto metu užmegztas bendradarbiavimas su VDU Kompiuterinės lingvistikos centru, išbandyti ir įvertinti keli skirtingi šio centro parengti ir nuolat tobulinami morfologinių anotatorių įrankiai. Nustatyta, kad darbui su R programa, kuri šiuo metu yra vienas

standartinių įrankių duomenų analitikams, įskaitant socialinių ir politikos mokslų tyrėjus, geriausiai pritaikytas lemuoklis „Alksnis“, kuris yra integruotas į udiPipe paketą, tačiau šio lemuoklio kokybė gana prasta. Geresnius rezultatus duoda V. Zinkevičiaus parengtas lemuoklis (žr. <https://klc.vdu.lt/anotatorius/>), o geriausius rezultatus galima pasiekti su naujausiu semantika.lt anotatoriumi, tačiau jį nėra paprasta įsidiesti eiliniam vartotojui ir jis nėra lengvai pritaikomas darbui su R programa, jo naudojimui reikalingas kitų programavimo kalbų išmanymas.

Projekto metu trys projekto dalyvės – A. Vaiginytė, J. Ulinskaitė ir A. Ramonaitė – dalyvavo ECPR (Europos politikos tyrimų konsorciumo) metodų mokykloje (viena iš projekto lėšų, kitos dvi iš kitų papildomų lėšų), kur mokėsi automatinio duomenų surinkimo iš interneto šaltinių (kursas „Automated Collection of Web and Social Data“), kiekybinės tekstų analizės (kursai „Introduction to Quantitative Text Analysis“, „Advanced Quantitative Text Analysis“) ir Python programavimo kalbos (kursas „Python Programming for Social Sciences: Collecting, Analyzing and Presenting Social Media Data“).

Tyrimo metu buvo dirbama su keliais skirtingais tekstynais ir tekstų analizės metodais. A. Ramonaitė dirbo su ankstesnių Seimo rinkimų partijų programomis, išmėgindama politikose moksluose naudojamus WordScores, Wordfish ir korespondentinės analizės metodus, leidžiančius įvertinti partijų programų skirtumus ir panašumus, nustatyti jų pozicijas kairės-dešinės skalėje. Šios analizės pagrindu parengtas pranešimas metinėje politologų konferencijoje „Ar pažinsi partiją iš jos tekstų? Partinio diskurso panašumai ir skirtumai Lietuvoje“. Analizuojant partijų programas buvo tikimasi atrasti, ar ir kuo skiriasi naujųjų ir „tradicinių“ partijų diskursas (apie tai planuota parengti straipsnį, tačiau rezultatai nepasirodė pakankamai ryškūs ir įdomūs gerai publikacijai, todėl publikacija parengta kita tema), tačiau ryškių skirtumų nebuvo pastebėta. Panašu, jog partijos, kurios laimi rinkimus pasinaudodamos savo naujumu (pvz., Darbo partija 2004 m. rinkimuose arba LVŽS 2016 m. rinkimuose) savo rinkiminėse programose bando prisiderinti prie tradicinio programų formato, o savo „naujumą“ pabrėžia kitais komunikacijos būdais. Tačiau verta pastebėti, kad kompiuterinė programų analizė atskleidė skirtumus tarp į parlamentą patekusių ir nepatekusių partijų 2020 m. Seimo rinkimuose: wordfish metodas parodė, kad pagal rinkiminėje programoje vartojamą žodyną toliausiai viena kitos yra nutolusios TS-LKD, kurios programoje dominuoja technokratinis žodynas, ir Nacionalinis susivienijimas, kurio programoje dominuoja moralinio atsinaujinimo žodynas. Šie rezultatai aptarti A. Ramonaitės pranešime tarptautinėje konferencijoje „Politinė lyderystė parlamentinėje demokratijoje“.

A. Ramonaitė taip pat dirbo su automatiniu atsakymų į atvirus klausimus kodavimu, taikant Naive Bayes mašininio mokymosi algoritmą. Konkrečiai buvo dirbama su porinkiminėse apklausose respondentų išskiriamomis svarbiausiomis šalies problemomis. Mašininio mokymosi algoritmui treniruoti buvo pasitelkti 2012 porinkiminės apklausos duomenys, kur trys svarbiausios problemos buvo sukoduotos rankiniu būdu, ir šie kodai buvo sėkmingai pritaikyti automatizuotam 2019 porinkiminės apklausos atsakymų kodavimui. Šios analizės pagrindu parengtas pranešimas 2020 m. nacionalinėje sociologų konferencijoje.

A. Ramonaitė, A. Vaiginytė ir J. Kavaliauskaitė, kartu su studentų grupe, dirbo prie vietinės žiniasklaidos tekstų gavybos ir automatizuotos analizės. Sėkmingai pasitelkus automatinius tekstų nusiurbimo iš interneto metodus, buvo surinkta 6 savivaldybių laikraščių aktualijų straipsnių bazė (iš viso virš 13 tūkst. straipsnių). Tekstai buvo sulemti pasinaudojus VDU tekstų anotavimo įrankiais ir Python programavimo kalba. Pritaikius žodyninius ir temų modeliavimo metodus buvo

analizuojamas vietos žiniasklaidos šališkumas pagrindinių politinių partijų atžvilgiu. Tyrimo pagrindu parengtas straipsnis.

J. Ulinskaitė ir L. Pukelis dirbo su populistinio partijų diskurso analize. Analizei buvo renkami lietuviški tekstiniai duomenys iš partijų tinklalapių (naujienų skiltys, partijų programos) ir delfi.lt skilties „Politikų akimis“ bei verčiami į anglų kalbą, pritaikant automatizuotus vertimo įrankius. Taip pat surinktas kitų šalių populistinių ir nepopulistinių pastraipų tekstynas su metaduomenimis, remiantis Team Populism ir The PopuList duomenų bazėmis. Į tekstyną įeina pastraipos iš įvairių politinių partijų, kurios visiškai arba iš dalies atitinka populizmo apibrėžimą, bei tekstai, kuriuose nėra populizmo bruožų. Angliško populistinių tekstų rinkinio pagrindu buvo treniruojamas mašininio mokymosi modelis, kuris gebėtų identifikuoti populistines pastraipas tekste. Po pirmųjų treniravimo etapų buvo išplėsta populistinio teksto apimtis, siekiant gerinti modelio patikimumą. Tam buvo rankiniu būdu koduojamos mokslininkų įvardinamų populistinių politinių partijų programos. Vienas iš nustebinusių kodavimo rezultatų – maža tikrai populistinio teksto politinių partijų programose apimtis.

Ištreniruotas modelis buvo tikrinamas lyginant modelio rezultatus su rankiniu būdu koduotu, bet modeliui dar nematytu, tekstu. Turint omenyje, kad populizmo fenomenas sunkiai apibrėžiamas, o populistinis diskursas yra susijęs su vietiniu valstybės kontekstu, nebuvo aišku, ar bus galima pasiekti pakankamai aukštus modelio populistinio teksto atpažinimo rezultatus. Vis dėlto, modelio populistinio ir nepopulistinio teksto klasifikavimo lygis buvo pasiektas pakankamai geras, kad jį galima būtų toliau naudoti siekiant identifikuoti populistinį tekstą ne tik Lietuvos politinių partijų, bet ir užsienio šalių politinių partijų diskurse. Modelio treniravimas ir tikrinimas detalai aprašytas žurnalui „Politics and Research“ įteikto moksliniame straipsnyje.

Kitas etapas buvo išbandyti modelio veikimą Lietuvos politinių partijų programų analizei. Buvo surinktos visų politinių partijų programos nuo 1992 m., kiek jos buvo prieinamos skaitmeniniu formatu. Programų turinys pertvarkytas į analizei tinkamą formą. Nemaža dalis ypač seniausių programų buvo publikuotos tik pdf formatu, kuris analizei nebuvo tinkamas. Programas išskaidžius pastraipomis ir išvertus į anglų kalbą, buvo suformuotas analizei tinkamas tekstynas. Modelio pagrindu atlikta Lietuvos politinių partijų programų analizė pristatyta tarptautinėse Europos politinių tyrimų konsorciavimo (ECPR) ir Europos studijų tarybos (CES) konferencijose bei nacionalinėje konferencijoje „Lietuva po Seimo rinkimų“.

Projekte taip pat buvo išbandytas dinaminis teminio modeliavimo įrankis SITS (angl. *Speaker Identity for Topic Segmentation*, žr. <https://github.com/vietansean/sits>, Nguyen et al. 2012), kuriuo modeliuota temų kaita diskusijose, įskaitant politines diskusijas, pavyzdžiui, JAV prezidento rinkimų debatus (taip pat žr. Rossiter 2021). Modelis taiko neprižiūrimo mašininio mokymosi teminio modeliavimo algoritmą LDA (Blei, Ng ir Jordan 2003), kurį papildo dinaminiu elementu, t. y. kiekvienoje iteracijoje įvertina kalbėtojų pokyčio tikimybę pagal temą, kuria kalbėtojas kalba. Tokiu būdu SITS leidžia nustatyti pokalbių temų pokyčius. SITS įrankis leidžia parodyti, kaip kinta temos politiniuose debatuose, ir kas yra temos keitimo „iniciatoriai“, taigi asmenys turintys (daugiausiai) įtakos nustatant pokalbių tematinę darbotvarkę.

SITS buvo pritaikytas 2020 m. Seimo rinkimų partijų politinių debatų LRT televizijoje tyrimui, panaudojant Lyginamųjų politinių darbotvarkių projekto (LPDP žr. www.comparativeagendas.net) tekstų klasifikavimo pagal temas schemą. Buvo surinkti visi nacionaliniai 2020 m. Seimo rinkimų debatai vykę LRT ir LNK televizijose, kuriuose debatavo partijų sąrašų iškėlusiu kandidatūras daugiamandatėje apygardoje atstovai. Iš viso tokių debatų buvo 15-ika: 12 organizuota LRT televizijoje, 3 – LNK. Visi debatai buvo transkribuoti naudojant automatinės transkripcijos lietuvių

kalbai įrankį LiST (kuriamą www.semantika.lt projekto rėmuose, detaliau žr. <https://bitbucket.org/airenas/list>), o likusias transkribavimo klaidas ištaisė projekto komandos nariai. Analizėje naudoti tik LRT debatai, nes LNK televizijoje vykę debatai ganėtinai skyrėsi savo struktūra nuo vykusių LRT televizijoje (pavyzdžiui, klausimus uždavinėjo atrinkti žiūrovai, iš esmės nebuvo galimybės replikuoti į kitų kalbėtojų pasisakymus, arba tokioms replikoms skirtas laikas būdavo itin ribotas), todėl nenorėta, kad šis skirtingumas darytų įtaką rezultatams. Taip pat debatų tekstai buvo sulemuoti siekiant kuo labiau eliminuoti lietuvių kalbai būdingą daugelio žodžių formų įtaką.

SITS gali būti įgyvendintas taikant parametrinį ir neparimetrinį modeliavimą. Abi alternatyvos buvo pritaikytos LRT debatų tyrimui. Buvo modeliuojama skirtingiems kiekiams temų: 10, 15 ir 21 (paskutinė riba nustatyta atsižvelgiant į LDLP temų skaičių). Siekta įvertinti, ar SITS įrankis leidžia identifikuoti debatų temų pokyčius (taip pat galimą atitikimą LDLP temų schemai). Rezultatai parodė, kad SITS įrankis labai blogai klasifikuoja pasisakymų temų pokyčius. Pavyzdžiui, vienuose debatuose identifiko tik 6 temų pokyčius, kai pagal debatų tvarką buvo diskutuojama bent 8 skirtingais klausimais. Taip pat ir dalis užfiksuotų tematinų pokyčių būdavo sunkiai paaiškinami. Be to, kuo didesnis temų kiekis buvo nustatomas modeliuojant, tuo teminių pokyčių buvo fiksuojama mažiau. Taigi SITS įrankio tinkamumas modeliuoti lietuvių kalbos politinius tekstus yra žemas. Todėl imtasi rankinio kodavimo alternatyvų (kiekybinės turinio analizės) siekiant pritaikyti LPDP tekstų klasifikavimo pagal temas schemą 2020 m. Seimo rinkimų politinių debatų LRT televizijoje tyrimui.

Klasifikavimui buvo pritaikytos plačiosios ir siaurosios LPDP temos. Taip pat koduotas temų įrėminimas (angl. *framing*), naudojant Boydston et al. (2013) įrėminimo strategijų schemą, papildytą Lietuvos kontekste aktualiomis papildomomis strategijomis. Šiuo tyrimu siekta įvertinti, kaip (kokiomis priemonėmis) politinėse diskusijose politikai sugeba kalbėti jiems svarbiomis temomis, nepaisant to, kokios debatų temos yra nustatytos iš išorės. Taigi analizuojant 2020 m. Seimo rinkimų politinius debatus LRT televizijoje tyrinėta, ar politikai linkę pasirinkti kalbėti kitokia tema nei nustatoma vedėjo, taip pat kokias (ir kaip) įrėminimo strategijas jie naudoja.

Tyrimo rezultatai parodė, kad politikai LRT debatuose viename iš šešių pasisakymų linkę kalbėti gerokai kitokia nei nustatyta vedėjų tema. Taip pat bent kas dešimtame pasisakyme vedėjų nustatyta tema yra papildoma kita tema. Tačiau vis tik 72 proc. pasisakymų buvo laikomasi nustatytos temos (arba jai artimos, t. y. priklausančios tai pačiai plačiajai LPDP temai). Ši analizė taip pat atskleidė tai, kad siaurosios LPDP temos geriau tinka politiniams tekstams klasifikuoti, nes plačiosios LPDP temos savyje talpina nemažai skirtingų siaurųjų temų (potemių). Ir, pavyzdžiui, švietimo kokybės potemės atveju politikai linkę keisti temą, tuo tarpu mokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo bei aukštojo mokslo potemių atveju, priešingai, linkę nenukrypti nuo temos. Analizuojant rinkiminių debatų temas taip pat nustatyta, kad debatų temų įvairovė buvo ribota ir ji galimai riboja kai kurių partijų (pavyzdžiui, Lietuvos žaliųjų partijos) galimybes pasisakyti „savo“ temomis (debatų aplinkosaugos temomis nerengta, todėl referuoti į šias temas buvo gerokai sudėtingiau nei į tas, kuriomis debatai buvo organizuojami).

Įrėminimo strategijų analizė parodė, kad dauguma diskusijų buvo susijusios su politikų bandymais parodyti, kiek veiksmingos ar neveiksmingos (Efektyvumo įrėminimas) yra kai kurios politikos priemonės (ar būtų, jei būtų įgyvendinamos), kaip gerai ar blogai jie sprendžia tam tikrus klausimus (kritikuoja vienas kitą) (Politinis įrėminimas), ir kiek kainuoja politikos įgyvendinimas arba kaip svarbu sumažinti su jos įgyvendinimu susijusią finansinę naštą (Ekonominis įrėminimas). Taip pat nemaža dalis politikų pasisakymų aptarė teisinius ir konstitucinius politinių veiksmų aspektus. Įdomu tai, kad užsienio praktikos ir moraliniai aspektai, susiję su vertybėmis, religija ir etika, buvo minimi beveik kas 6-ame politikų pasisakyme. O posovietinio palikimo įrėminimas, patriotizmas ir

populizmas buvo naudojami retai. Detaliau rezultatai aprašyti žurnalui „Journal of Baltic Studies“ įteiktame moksliniame V. Morkevičiaus straipsnyje.

Konferencija Lietuva po Seimo rinkimų 2020

Projekto rėmuose 2021 m. kovo 26 d. buvo suorganizuota nacionalinė konferencija „Lietuva po Seimo rinkimų 2020“. Konferenciją sudarė 7 sesijos, skirtos 2020 m. Seimo rinkimų rezultatų įvertinimui, rinkimų kampanijos analizei, COVID-19 poveikiui ir kitiems klausimams, susijusiems su 2020 m. Seimo rinkimų kontekstu, procesu ir rezultatų poveikiu šalies politinei raidai. Dėl karantino apribojimų konferencija vyko nuotoliniu būdu (sesijos įrašus galima rasti čia: <https://www.tspmi.vu.lt/konferencijos/nacionaline-konferencija-lietuva-po-2020-m-seimo-rinkimu/>).

Konferencijoje projekto rezultatus pristatė penki projekto dalyviai, be to buvo suorganizuotos dvi specialios sesijos, kuriose pristatyti projekto dalyvių bendro darbo su VU TSPMI studentais rezultatai.

A. Ramonaitės pranešime „Tik (ir vėl) nauja partija ar nauji rinkėjai? Laisvės partijos sėkmės fenomenas“ buvo nagrinėjamas klausimas, kaip paaiškinti netikėtai didelę 2020 m. Seimo rinkimų naujokės – Laisvės partijos – sėkmę šiuose rinkimuose: ar ją eilinį kartą paaiškina partijos naujumas, ar tam tikri vertybiniai pokyčiai visuomenėje. M. Jastramskio pranešime „Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos rinkėjų kaita – nuo visuotinės partijos iki socialdemokratų nišos?“ buvo ieškoma atsakymo į klausimą, kas yra Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos rinkėjas: ar jis išliko ideologinio žemėlapiu centre, o gal pasislinko į tam tikrą nišą, pavyzdžiui, susilpnėjusių socialdemokratų kairėje, ar šis rinkėjas įgavo aiškius vertybinius ir socialinius bruožus, ar LVŽS atstovauja „antrajai Lietuvai“. J. Ulinskaitės ir L. Pukelio pranešime buvo nagrinėjamas Lietuvos politinių partijų diskurso populistinio lygis 1992-2020 m. Pranešime analizuojami klausimai, kaip dažnai Lietuvos politinės partijos naudoja populistinį diskursą, ar populistinio diskurso kiekis keičiasi bėgant laikui, ar galime pastebėti diskurso skirtumus politinių partijų rinkiminėse programose ir žiniasklaidos straipsniuose.

J. Kavaliauskaitės iniciatyva konferencijoje buvo organizuota sesija pavadinimu „Seimo rinkimų kampanija ‚po m(i/a)kroskopu‘: tarpdisciplininiai eksperimentai“, kurios pranešimuose nagrinėtas skaitmeninių ir komputacinių metodų, skirtų neverbalinei rašykai tirti, vaidmuo bei vertė politinės komunikacijos ir agitacijos tyrimuose. Šių metodų galimybes pademonstruotos empiriškai, pasitelkus unikalią prieš 2020 m. Seimo rinkimus kartu su VU TSPMI 3 k. studentais (vad. J. Kavaliauskaitė) sukurtą politinės vaizdo agitacijos duomenų kolekciją su metaduomenimis (virš 7 000 fotofiksacijų Vilniaus mieste su geolokacijos ir maršrutų informacija bei virš 6 600 „Facebook“ platformos vaizdo fiksicijų, apimant 8 partijų ir 61 Vilniaus vienmandatininko komunikaciją platformoje rinkimų kampanijos laikotarpiu). Šioje konferencijos sesijoje Jūratė Kavaliauskaitė perskaitė pranešimą „Vizualinis identitetas Seimo rinkimuose mašinos žvilgsniu“.

A. Ramonaitės ir projekto dalyvio Pauliaus Vijeikio iniciatyva konferencijoje buvo suorganizuota sesija „Lietuvos gyventojų politinės nuostatos ir priešrinkiminės nuotaikos: SMD lauko tyrimo rezultatai“, kurioje pristatyti 2020 m. vasarą įvykdyto lauko tyrimo – kokybinių interviu su Lietuvos gyventojais – medžiaga (vad. A. Ramonaitė). Tyrimo metu atlikti 22 giluminiai interviu su kaimo ir nedidelio miesto gyventojais apie jų vertybines pažiūras, politines nuostatas ir priešrinkimines nuotaikas. Rezultatus pristatė tyrime dalyvavę ir interviu apdoroti padėję Studentų mokslinės draugijos (SMD) nariai – įvairių kursų TSPMI studentai. Iš viso šioje sesijoje perskaityti 6

pranešimai, jų pagrindu parengti angliški pristatymai Nacionalinės rinkiminės studijos interneto svetainei lnes.tspmi.vu.lt.

Moksliniai straipsniai

Projekto metu iš viso parengta 11 mokslinių publikacijų, iš jų septynios jau publikuotos arba priimtos spaudai.

Knygoje „The European Parliament Elections of 2019“ (moksliniai redaktoriai L. de Sio, M. Franklin ir L. Russo) publikuotame M. Jastramskio skyriuje apie Lietuvą „Lithuania: Defeat of Eurosceptic parties in the shadow of presidential campaign“ aptariamas 2019 m. EP rinkimų kontekstas bei rinkiminė kampanija ir analizuojami rinkimų rezultatai, išskirtinį dėmesį skiriant euroskeptiškų partijų (ne)sėkmei Lietuvoje.

M. Jastramskio straipsnyje „Kas už ką balsavo 2019 m. prezidento rinkimuose“, publikuotame „Politologijos“ žurnalo 2020 m. nr. 1, analizuojamas rinkėjų elgesys 2019 m. prezidento rinkimuose. Jame tikrinama, kaip pagrindinės rinkėjų elgesio teorijos padėjo paaiškinti lietuvių pasirinkimą pirmajame ir antrajame 2019 m. prezidento rinkimų turuose. Straipsnyje atskleidžiama, kad prezidento rinkimuose veikia pagrindinės dvi skirtys, aktualios ir Seimo rinkimuose – tautybės ir sovietmečio vertinimo, randama ir tam tikrų vertybinio balsavimo (moralinių nuostatų klausimais) bei retrospektyvinio balsavimo užuomazgų.

A. Ramonaitės ir A. Vaiginytės straipsnyje „Tendencingumo paieškos politikų valdomoje žiniasklaidoje: Lietuvos regioninės spaudos analizė taikant kompiuterinės turinio analizės metodus“, publikuotame žurnalo „Politologija“ 2020 m. nr. 4, pristatomas vietinės žiniasklaidos turinio tyrimas, kurio tikslas – atskleisti, kaip politikų įtaka žiniasklaidai atsispindi laikraščių turinyje ir kaip ji perauga į politinį žiniasklaidos šališkumą. Straipsnyje dėmesys sutelkiamas į dviejų savivaldybių vietos laikraščius, kuriems vietos valdžia turi tiesioginę įtaką – Druskininkų laikraštį „Mano Druskininkai“ ir Širvintų laikraštį „Širvintų kraštas“, o palyginimo tikslais analizuojami dar keturių savivaldybių (Utenos, Šilutės, Birštono ir Biržų) laikraščiai.

A. Ramonaitės straipsnyje „Apklausėjo įtaka apklausų rezultatams Lietuvoje: trijų apklausų analizė“, išspausdintas žurnale „Filosofija. Sociologija“ 2020 m. nr. 4. pasitelkus trijų skirtingų viešosios nuomonės tyrimo agentūrų darytų apklausų duomenis, analizuojamas apklausėjo poveikis apklausų rezultatams ir bandoma nustatyti jo priežastis. Pirmojoje dalyje aptariamos akademinėje literatūroje išskiriamos apklausėjo poveikio priežastys ir formuluojamos tyrimo hipotezės, antrojoje aprašomi apklausėjo poveikio matavimo būdai ir tyrimui naudojami duomenys, trečiojoje dalyje pristatomi apklausėjo efekto trijose Lietuvoje darytose apklausose analizės rezultatai, o išvadose pateikiami apibendrinimai ir rekomendacijos tyrėjams bei tyrimų agentūroms.

J. Ulinskaitės straipsnyje „Lietuvos politinės partijos populizmo amžiuje: 2016 ir 2020 m. Seimo rinkimų programų turinio analizė“, publikuotame žurnale „Politologija“, 2021 nr. 1 pristatomi 2016 ir 2020 m. Seimo rinkimų Lietuvos politinių partijų programų turinio analizės rezultatai. Šiame straipsnyje pagrindą sudaro „rankinio“ turinio analizės kodavimo rezultatai, o aukščiau aptarti mašininio mokymosi modeliai panaudoti rezultatų patikimumui užtikrinti, t.y. klasikinės turinio analizės rezultatai buvo tikrinami rankinį kodavimą lyginant su dirbtinio intelekto įrankio spėjimais. Straipsnyje parodoma, kad populistinių bruožų galima rasti ne tik *a priori* populistinėmis laikomų partijų programose, bet ir tradicinėmis laikomų partijų tekstuose. Lietuvos partijų programose ypač paplitusios nuorodos į žmones kaip į homogenišką vienetą, tačiau anti-elitistinių pastraipų kiekis jose santykinai nedidelis ir mažėjantis.

M. Jastramskio straipsnis „The Logic of Punisher: Retrospective Voting and Hyper-Accountability in Lithuania“ buvo priimtas Sage leidyklos leidžiamame tarptautiniame žurnale „East European Politics and Societies“ (IF 1,4). Straipsnyje panaudoti Lietuvos Nacionalinės rinkiminės studijos 2016 ir Lietuvos nacionalinės rinkiminės studijos 2020 rezultatai. Jame, pasiremiant Lietuvos atveju, analizuojamos „hiperatskaitingumo“ fenomeno Vidurio Rytų Europoje priežastys. Jame atskleidžiama, kad Lietuvos rinkėjai yra nuolat nepatenkinti šalies ekonomine padėtimi, nepriklausomai nuo objektyvių ekonominio augimo rodiklių, todėl yra nuolat nusiteikę „bausti“ valdančias partijas; nusigręžus nuo valdančiųjų, politinis nepasitikėjimas dalį rinkėjų skatina rinktis ne opoziciją, o ieškoti naujų politinių jėgų. Remiantis 2019 m. porinkiminės apklausos rezultatais parodoma, kad ta pati logika galioja ir balsuojant tiesioginiuose prezidento rinkimuose.

A. Ramonaitės straipsnyje „Laisvės partijos fenomenas: naujumo efektas ar naujos vertybinės takoskyros pradžia?“, publikuotame žurnalo „Politologija“ 2021 m. 2 nr., nagrinėjamas klausimas, ką netikėtai geras Laisvės partijos pasirodymas 2020 m. Seimo rinkimuose pasako apie Lietuvos rinkėjus – ar jis rodo naujos vertybinės takoskyros stiprėjimą Lietuvoje, ar šios partijos sėkmė tiesiog pratęsia naujųjų partijų laimėjimų ciklą. Remiantis 2020 porinkiminės apklausos duomenimis ir kitais relevantiškais duomenų masyvais, straipsnyje tikrinami keli skirtingi šios sėkmės aiškinimai: partijos naujumo, vertybių kaitos ir rinkėjų partinio persirikiavimo.

J. Ulinskaitės ir L. Pukelio straipsnis “Identifying Populist Paragraphs in Text: A Machine-Learning Approach: įteiktas Sage leidyklos leidžiamam prestižiniam žurnalui „Research and Politics“ (IF 3.1). Šiame straipsnyje pristatoma inovatyvi autorių panaudota metodologija, leidžianti atpažinti populistinių partijų tekstus panaudojant mašininį mokymąsi, mašininio modelio rezultatai validuojami pasitelkiant rankinio kodavimo rezultatus. Nors mašininio mokymosi metodai pastaruosiu metu labai intensyviai plėtojami, partinių tekstų tyrimuose jie taikyti dar nedaug ir nepakankami sėkmingai (tačiau žr. Hawkins and Silva 2018 ir Cocco and Monechi 2021), taigi pasiūlytas metodas gali atverti visiškai naujas galimybes lyginamiesiems populizmo tyrimams. Straipsnio prieduose pateiktos instrukcijos, kaip replikuoti tyrimo rezultatus, o duomenys viešai pateikiami Harvard Dataverse duomenų saugykloje.

A. Ramonaitės straipsnyje, įteiktame Taylor and Francis leidyklos leidžiamame žurnale „European Societies“ (IF 2.9) nagrinėjama, kaip nuostatos COVID-19 pandemijos ir jos valdymo atžvilgiu koreliuoja su politinėmis pažiūromis ir sociopolitinėmis takoskyromis. 2020 m. porinkiminės apklausos duomenų analizė atskleidė, kad tikėjimas su COVID-19 susijusiomis sąmokslų teorijomis Lietuvoje yra plačiai išplitęs ir koreliuoja su pagrindinę Lietuvos politinę skirtį atspindinčiu sovietmečio vertinimu. Šiame straipsnyje Lietuvos rinkiminiuose tyrimuose plačiai naudojamas sovietmečio vertinimo matas (atsakymas į klausimą, ar sovietmečiu gyventi buvo geriau nei dabartinėje Lietuvoje) konceptualizuojamas kaip komunistinė nostalgija, atskleidžiamos jo sąsajos su populistinėmis nuostatomis ir parodoma, kodėl sovietmečio nostalgija sudaro palankią terpę plisti sąmokslų teorijoms.

V. Morkevičiaus straipsnis „TV Debates of the 2020 Seimas Elections: Strategic Uses of Issue Attention and Framing“ įteiktas Taylor and Francis leidyklos leidžiamam žurnalui „Journal of Baltic Studies“ (IF 0.45). Straipsnyje analizuota, kaip (kokiomis priemonėmis) politinėse diskusijose politikai sugeba kalbėti jiems svarbiomis temomis, nepaisant to, kokios debatų temos yra nustatytos pagal darbotvarkę. Kaip duomenys naudotos 2020 m. Seimo rinkimų politinių debatų LRT televizijoje transkripcijos ir tyrinėta, ar politikai linkę pasirinkti kalbėti kitokia tema nei nustatoma vedėjo, taip pat kokias (ir kaip) įrėminimo strategijas jie naudoja. Tyrimo rezultatai parodė, kad griežtai struktūruotuose politiniuose debatuose politikai turi nedaug galimybių nukrypti nuo temos, ypač kalbant apie plačiąsias temas (tokias kaip aplinkosauga, švietimas ar sveikata). Kita vertus, jie turi daug galimybių skirtingai įrėminti savo pasisakymus.

M. Jastramskio straipsnis „Foreign Policy Preferences and Vote Choice under Semi-Presidentialism: Evidence from Lithuania“ įteiktas vienam iš žymiausių politikos mokslų žurnalų Europoje – „European Political Science Review“ (IF 4.1). Straipsnyje analizuojami rinkėjų pasirinkimo tiesioginiuose prezidento rinkimuose veiksniai. Pasiremdamas šiai temai itin palankiu Lietuvos atveju autorius pasiūlo teorinę inovaciją – į postą orientuotą (angl. office-centered) balsavimo prezidento rinkimuose aiškinimą, teigiantį, kad tose šalyse, kur tiesiogiai renkamas prezidentas yra atsakingas už užsienio politiką, rinkėjų elgesiui (renkantis kandidatus) didelę įtaką daro būtent nuostatos užsienio politikos klausimais. Šią teoriją autorius pagrindžia Lietuvos porinkiminės apklausos po 2019 m. prezidento rinkimų duomenimis.

Kitos projekto viešinimo veiklos

Greta akademinų publikacijų ir pranešimų mokslinėse konferencijose, tyrimo rezultatai buvo gausiai viešinti ir plačiai visuomenei. Projektas turi savo interneto svetainę lnes.tspmi.vu.lt ir Twiterio paskyrą @LT_elections, kur skelbia tyrimo naujienas. Tyrimo rezultatus portalas „Delfi.lt“ komentuose ir savo Facebook paskyroje reguliariai pristato M. Jastramskis. Rinkiminio laikotarpio metu A. Ramonaitė, M. Jastramskis ir kiti projekto dalyviai tyrimo rezultatus viešino savo komentuose LRT, 15min.lt, INFO TV ir kitose žiniasklaidos priemonėse.

Ypač daug visuomenės dėmesio 2019 m. EP ir Prezidento rinkimų bei 2020 m. Seimo rinkimų kampanijos metu susilaukė platforma manobalsas.lt. Ji buvo pristatyta laidoje „Labas rytas, Lietuva“ ir kitose laidoje, apie manobalsas.lt rezultatus ir naudą rinkėjams parengti keli straipsniai portalui „Delfi.lt“ (žr. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kuriu-partiju-rinkejai-panasiausi-manobalsaslt-izvalgos.d?id=85565847>, <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/politologu-zinute-lietuvos-rinkejams-vis-dar-turite-proga-apsispresti.d?id=85452785> ir <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/siulo-iranki-kuris-leis-samoningiau-balsuoti-seimo-rinkimuose-galima-atlikti-testa.d?id=85250079>), parengti du platformą pristatantys filmuoti įrašai, paviešinti VU TSPMI facebook paskyroje. Žiniasklaidos dėmesio susilaukė ir konferencijos „Lietuva po Seimo rinkimų 2020“ pranešimai (žr., pvz., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/paaiskino-kas-skiria-nesutaikomu-priesu-ts-lkd-ir-lvzs-rinkejus.d?id=87369845>).

Išvados ir rekomendacijos

Projekto rezultatai leidžia padaryti šias išvadas dalykines išvadas ir metodologines rekomendacijas:

1. Praėjusiuose prezidento rinkimuose ir 2020 m. Seimo rinkimuose Lietuvoje pradėjo ryškėti liberalumo – konservatyvumo skirtis, apimanti LGBT teisių ir kitus vertybinius klausimus. Nors tarp partijų ši politinė skirtis egzistavo jau seniau, tarp rinkėjų ši takoskyra išryškėjo tik dabar, ypač aiškiai ji pasireiškė 2020 m. Seimo rinkimuose balsuojant už Laisvės partiją. Šios skirties svarba auga tiek dėl rinkėjų vertybinės kaitos, tiek dėl suaktyvėjusio politikų siekio ją išnaudoti savo potencialiems rinkėjams mobilizuoti.
2. Tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje ryškėja gilus visuomenės susiskaldymas skiepijimo ir kitų klausimų, susijusių su COVID-19 pandemija, atžvilgiu. Ši susiskaldymą nemaža dalimi sukelia sąmokslo teorijų plitimas, kuris, savo ruožtu, didina nepasitenkinimą valdžia, mažina norą skiepytis ir paklusti kitiems valdžios institucijų ir sveikatos specialistų nurodymams. Vakarų valstybėse ši skirtis linkusi persidengti su populistinėmis nuostatomis, JAV – su liberalumo –

konservatyvumo skirtimi, o Lietuvoje labiausiai su sovietine – antisovietine skirtimi, iš dalies su liberalumo – konservatyvumo dimensija. Tikėtina, kad ši skirtis artimiausiu metu turės didžiausią įtaką partinių sistemų raidai Vakarų ir kitose valstybėse.

3. Tiesioginiuose prezidento rinkimuose pusiau prezidentinėse valstybėse iš esmės galioja tos pačios rinkiminio elgesio teorijos kaip ir parlamento rinkimuose (matyti politinių skirčių svarba, ekonominis balsavimas), tačiau Lietuvos atvejis pasiūlo papildomą svarbią dimensiją, orientuotą konkrečiai į prezidento posto specifiką – nuostatų užsienio politikos klausimais įtaką rinkėjų pasirinkimui.
4. Parlamentinių Lietuvos partijų programų diskursas yra pernelyg panašus, kada juose būtų galima rasti prasmingus skirtumus panaudojant automatizuotus tekstų analizės įrankius. Daugelio didžiųjų partijų programose galima rasti populizmo bruožų, ypač nuorodų į žmones kaip homogenišką darinį, tačiau grynai populistinių pastraipų (apimančių ir nuorodas į žmones, ir antielitizmą) nėra daug net ir programose tų partijų, kurios ekspertų įvardijamos kaip populistinės (pvz., DP ir TT). Kita vertus, ryškius politinio diskurso skirtumus galime matyti partijų, kurios iki šiol nepateko į parlamentą, tekstuose (pvz., NS programoje). COVID-19 pandemijos kontekste ryškėjant antielitistinėms nuotaikoms mūsų visuomenėje, šios partijos gali reikšmingai sustiprėti.
5. Tyrimas atskleidė žiniasklaidos ir politikos galios santykių Lietuvoje kompleksiskumą. Nacionaliniame lygmenyje matyti ryškus žiniasklaidos vaidmuo nustatant politinę darbotvarkę (Seimo rinkimų kontekste): griežtai struktūruoti visuomeninio transliuotojo organizuojami rinkiminiai debatai primeta partijoms diskusijos temas ir palieka mažai manevro laisvės atskleisti savo idėjas kitose temose (pvz., aplinkosaugos arba žemės ūkio). Tuo tarpu savivaldos lygmenyje kai kuriuose regionuose pastebimas „užvaldytos žiniasklaidos“ fenomenas, kai politikai kontroliuoja pagrindinę vietos spaudą ir panaudoja ją savo galios didinimui.
6. Visuomenės apklausų reprezentatyvumo užtikrinimas tampa rimtu iššūkiu socialinių mokslų tyrėjams, ypač COVID-19 pandemijos sąlygomis. Viena iš svarbiausių apklausų problemų Lietuvoje – itin dideli interviuotojo efektai – gali būti išspręsta pereinant prie internetinių savipildos apklausų. Tačiau internetinės apklausos lemia tam tikrus sisteminius iškreipimus – ypač žmonių su aukštesniu išsilavinimu perteklių ir žmonių, besidominčių atitinkama tema (šiuo atveju politika), perteklių imtyje. Šias problemas iš dalies galima spręsti derinant skirtingus apklausų metodus, užtikrinant, kad respondantai būtų atrenkami tikimybinės atrankos būdu, ir sveriant duomenis.
7. Automatizuotos arba pusiau automatizuotos tekstų analizės įrankius įmanoma sėkmingai pritaikyti darbui su tekstais lietuvių kalba, nepaisant jos gramatinio sudėtingumo. Projekte sėkmingai išbandytos dvi skirtingos strategijos: 1) originalių lietuviškų tekstų analizė, juos apdorojant VDU Kompiuterinės lingvistikos centro parengtais lemuokliais, 2) originalių tekstų automatizuotas vertimas į anglų kalbą ir verstinio teksto analizė, naudojant anglų kalbai pritaikytus įrankius.

Ataskaitoje naudotos literatūros sąrašas

Boydston, A.E., Glazier, R.A. and Pietryka, M.T., 2013. Playing to the crowd: Agenda control in presidential debates. *Political Communication*, 30(2), pp.254-277.

- Blei, D.M., Ng, A.Y. and Jordan, M.I., 2003. Latent dirichlet allocation. *the Journal of machine Learning research*, 3, pp.993-1022.
- Cocco, J. D. and Monechi, B. (2021) 'How Populist are Parties? Measuring Degrees of Populism in Party Manifestos Using Supervised Machine Learning', *Political Analysis*, pp. 1–17. doi: 10.1017/pan.2021.29.
- D'Alessio, D. and Allen, M., 2000. Media bias in presidential elections: A meta-analysis. *Journal of communication*, 50(4), pp.133-156.
- DiMaggio, P., 2015. Adapting computational text analysis to social science (and vice versa). *Big Data & Society*, 2(2), p.2053951715602908.
- Eberl, J.M., Boomgaarden, H.G. and Wagner, M., 2017. One bias fits all? Three types of media bias and their effects on party preferences. *Communication Research*, 44(8), pp.1125-1148.
- Hawkins, K.A. and Silva, B.C., 2018. Textual analysis: big data approaches. In K. Hawkins and Casnaho Silva (eds.) *The Ideational Approach to Populism*, Routledge, pp. 27-48.
- Marschall, S. and Garzia, D., 2014. Voting advice applications in a comparative perspective: an introduction. *Matching voters with parties and candidates. Voting advice applications in comparative perspective*. ECPR Press, pp.1-10.
- Nguyen, V.A., Boyd-Graber, J. and Resnik, P., 2012, July. SITS: A hierarchical nonparametric model using speaker identity for topic segmentation in multiparty conversations. In *Proceedings of the 50th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (Volume 1: Long Papers)* (pp. 78-87).
- O'Connor, B., Bamman, D. and Smith, N.A., 2011, December. Computational text analysis for social science: Model assumptions and complexity. In *Second Workshop on Computational Social Science and the Wisdom of Crowds (NIPS 2011)*.
- Rossiter, E.L., 2021. Measuring Agenda Setting in Interactive Political Communication. *American Journal of Political Science*.
- Wilkerson, J. and Casas, A., 2017. Large-scale computerized text analysis in political science: Opportunities and challenges. *Annual Review of Political Science*, 20, pp.529-544.